

ПРОФІЛАКТИКА ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ РОЗКРАДАНЬ ЛІСОДЕРЕВИНИ

РОМАНЕНКО Роман Романович - головний судовий експерт відділу комп'ютерно технічних досліджень, лабораторії комп'ютерно технічних досліджень Державного науково дослідного експертно криміналістичного центру МВС України

УДК 351.745.7

DOI 10.32782/NP.2020.4.30

Стаття присвячена дослідженню профілактики, як одного із напрямків запобігання кримінальним правопорушенням. У статті описано «профілактику» у різних площинах: кримінологічній, кримінально-правовій та оперативно-розшуковій. У дослідженні детально розглянуто причини та умови конкретного кримінального правопорушення. Запропоновано типові обставини, що застосовуються злочинцями при вчиненні розкрадань. Виокремлено основні категорії осіб, від яких можна очікувати скоєння правопорушень по розкраданню лісодеревини.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, ліс, лісодеревина, незаконна порубка лісу, охорона лісів, профілактика.

Постановка проблеми

Профілактика є одним із напрямків запобігання кримінальним правопорушенням. Вона розглядається у різних площинах, а саме у: кримінологічній, кримінально-правовій та оперативно-розшуковій. Кримінологічна профілактика покликана на недопущення самої можливості злочинних проявів. Кримінально-правова – проводиться відносно осіб, що вчинили кримінальні правопорушення та потребують виправлення та перевиховання. Оперативно-розшукова профілактика кримінальних правопорушень пов'язана з виявленням осіб, що готують кримінальні правопорушення та здійснення відносно них запобіжного впливу. На даний час серед науковців немає єдності у розумінні змісту поняття

«профілактика злочинності». Деякі його вважають як попередження злочинності, інші вважають профілактику та попередження злочинності синонімами, тому не розділяють їх за суттю. У літературі також побутує думка, що потрібно розрізняти: профілактику, попередження, припинення кримінальних правопорушень. Щодо терміну «запобігання», то у законодавчій практиці він вживається відносно злочинності і злочинних проявів. У законах, які були прийняті останнім часом Верховною Радою України, діяльність щодо недопущення кримінальних правопорушень називається «запобігання».

Стан дослідження проблеми

Вказаною проблематикою займалися такі вчені, як: А. В. Губська, В. П. Зима, О. Г. Кальман, І. П. Козаченко, О. В. Кириченко, А. Г. Лекарь, В. В. Ложкін, В. П. Меживой, Н. Є. Філіпенко, С. М. Ольховська, В. Д. Пчолкін, А. Ю. Стащак, А. М. Черняк, О. А. Шевченко, В. П. Шеломенцев, В. В. Шендрик та інші. Профілактика правопорушень займає важливе місце у боротьбі зі злочинністю, але на превеликий жаль, останніми роками такому важливому питанню приділяється неналежна увага як зі сторони науковців, так і практичних працівників правоохоронних органів.

Метою статті є дослідження профілактики оперативними підрозділами Національної поліції України розкрадань лісоде-

ревинин, як важливої складової у боротьбі зі злочинністю у сфері лісової охорони.

Виклад основного матеріалу

У роботі органів та підрозділів Національної поліції України, а в першу чергу, оперативних підрозділів, провідне місце відведено питанню, яке пов'язане з вивченням умов і причин скоєння кримінальних правопорушень.

На нашу думку суттєвим недоліком є те, що в більшості ситуаціях практичні працівники мотив вчинення конкретного кримінального правопорушення ототожнюють з умовами, що сприяли його скоєнню, так би мовити не шукають витoki, «коріння» кримінального правопорушення.

Для дослідження нашої проблематики, вважаємо за доцільне детальніше розглянути такі детермінанти злочинності, як причини та умови конкретного кримінального правопорушення. Такі терміни постійно застосовуються у кримінології та оперативно-розшуковій діяльності. [1, с. 11-12].

Причини конкретного кримінального правопорушення – це активні складові, які пробуджують у особи мотиви, інтереси для його вчинення. Встановлення причин конкретного кримінального правопорушення проявляється у визначенні негативних рис особи обвинуваченого, які в певній ситуації, яка склалась в житті, призвели до вчинення нею кримінального правопорушення.

Усунення причин конкретного кримінального правопорушення передбачає вплив на особу підозрюваного з метою послаблення негативних установок. Засобами такого впливу є процес викриття кримінального правопорушення та покарання особи, винної у вчиненні кримінального правопорушення. Важливо зауважити, що при такому впливі роль оперативного працівника проявляється у спонуканні підозрюваного до: а) добровільного відшкодування заподіяних кримінальним правопорушенням збитків; б) надання активної допомоги у викритті кримінального правопорушення в) щирого каяття у вчиненні кримінального правопорушення. Також завданням оперативного працівника є упо-

рядкування відомостей про особу підозрюваного і встановлення обставин, що обтяжують чи пом'якшують відповідальність.

Умови, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення, складають його навколишню обстановку. Умови, в кримінології, ділять на суб'єктивні і об'єктивні. Суб'єктивні – це негативні психологічні і моральні якості людей, що оточують злочинця. До прикладу, це прагнення певних людей до швидкого збагачення, прагнення до “красивого” життя, проституція, алкоголізм, наркотизм та інші види ненормативної поведінки.

Об'єктивні умови злочинності – це соціальні протиріччя, які безпосередньо не залежать від свідомості і волі населення. Це: уклад і стан економіки, тіньові сторони урбанізації, екологія, соціальні відносини тощо [2, с. 118].

Здійснивши вивчення літератури з досліджуваної нами проблематики, матеріалів кримінальних проваджень та архівних кримінальних справ відповідної категорії ми визначили риси осіб, які можуть вчиняти розкрадання на установах лісогосподарського комплексу:

1) нехтування інтересами як суспільства в цілому, так і окремих людей, зневажання людей, які стоять нижче від них за своїми фінансовими можливостями;

2) нехтування законів і бажання досягти поставленої мети будь-якими, в тому числі і незаконними, а іноді й відверто злочинними методами;

3) переконаність у тому, що гроші – це найвища цінність у житті;

4) прагнення бути заможною людиною тощо.

Суб'єктивними умовами вчинення розкрадань лісодеревини є:

1) масове зубожіння населення;

2) недостатньо ретельна перевірка кандидатур при зарахуванні на роботу, пов'язану із значними матеріальними цінностями;

3) недоліки в роботі правоохоронних та контролюючих органів, які не реагують на правопорушення в лісовій галузі;

4) недоліки в організації контролю і нагляду тощо.

Об'єктивними умовами, що сприяють вчиненню розкрадань є:

- 1) недосконалість законодавства, що регулює відносини лісокористування;
- 2) повільність економічно-соціально реформ;
- 3) відсутність якісної системи державного контролю;
- 4) наявність «тіньової економіки»;
- 5) переконання, що можна збагатитися швидко, не роблячи значних зусиль;
- 6) фінансова криза тощо.

Проаналізувавши практичну роботу оперативних підрозділів НПУ можна запропонувати типові обставини, що застосовуються злочинцями при вчиненні розкрадань:

1. Недоліки в постановці відомчої ревізійної роботи.
2. Недосконалість методів визначення кількості лісу, який відводять під промислову розробку лісових ділянок.
3. Наявність у лісових районах країни дрібних лісових організацій, що належать різним міністерствам і відомствам;
4. Незадовільний контроль з боку адміністрації лісозаготівельних підприємств і організацій утримувачів лісу за виконанням лісозаготівельних робіт.
5. Недоліки в підборі і розстановці кадрів, в першу чергу керівних і матеріально-відповідальних осіб.
6. Слабкий контроль за діяльністю матеріально-відповідальних осіб з боку бухгалтерського апарату.
7. Порушення положень нормативних актів, що регламентують порядок відпуску деревини;
8. Недоліки в обліку деревини, які проявляються при лісорозробках, транспортуванні та прийманню лісоматеріалів [2, с. 119]

Умовами, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень при заготівлі лісу, є порушення встановлених правил обліку при заготівлі лісу, а також при відпуску його споживачам і транспортуванні. Часто у документах обліку наявності та руху лісопродукції, а також в інших облікових документах лісників, є багато змін, підчисток, помарок, через що виникають труднощі у

підрахунку дійсної кількості заготовленої, складованої або відвантаженої деревини.

Часто майстри дільниць та завідувачі складами не проводять звірки наявності у них підзвітної деревини з бухгалтерськими даними. При складанні актів на списання вказуються наднормативні втрати і збитки, які при поганому обліку важко перевірити. Сприяють розкраданням лісо-деревини недоліки в обліку та оформленні документації, які мають місце також при відвантаженні і прийманні лісоматеріалів. Облікові документи складаються без достатньої перевірки відвантаженої лісо-деревини, при відвантаженні допускаються пересортиці.

З практика вбачається, що важливе місце серед недоліків, які наявні при заготівлі і транспортуванні лісу, займає незадовільний контроль з боку адміністрації за виконанням лісозаготівельних робіт. Лісозаготівельні роботи контролюються не тільки вищестоящими ланками, а й місцевими лісничими, які зобов'язані проводити перевірку дотримання правил проведення лісозаготівельних робіт і користування лісом. У разі їх недотримання лісничим складається акт.

Недостатність кадрових ресурсів сприяє проникненню на керівні та матеріально-відповідальні посади людей, морально нестійких і навіть раніше судимих. Слід зазначити, що особливо нестабільна справа з підбором кадрів лісозаготівників в невеликих організаціях, що належать різним відомствам, де на посади, пов'язані з розпорядженням матеріальними цінностями, проникають різного роду «ділки» і раніше судимі особи.

На основі аналізу вихідної інформації плануються заходи щодо виявлення конкретних обставин, уточнення та перевірки отриманих даних, а також з усунення виявлених причин та умов, скерованих на учинення кримінального правопорушення [3, с. 15].

Працівникам оперативних підрозділів НПУ поряд з умовами, що сприяють розкраданню лісодеревини, необхідно знати основні категорії осіб, від яких можна очікувати скоєння правопору-

шень, а вчасна профілактична робота з ними, дозволить не допустити злочинних дій. Такими є:

- особи, які виявляють неприховане прагнення до наживи;
- особи, до яких було застосовано види покарань, не пов'язані з позбавленням волі;
- раніше судимі за корисливі кримінальні правопорушення;
- особи, що наділені організаційно-розпорядчими функціями;
- особи, які допустили зловживання на службі, недостачі чи розтрата;
- особи, які були помічені у різного роду сумнівних операціях;
- особи, які працюють на об'єктах лісової галузі після звільнення з місць позбавлення волі на матеріально-відповідальних посадах [2, с. 84-85].

Важливо пам'ятати, що інформація про причини та умови вчинення досліджуваного нами кримінального правопорушення може бути отримана не лише від підозрюваного, а й від його близького оточення і не варто недооцінювати або переоцінювати таку інформацію [4, с. 89].

Збирати інформацію щодо обставин, що сприяють розкраданню лісодревини, своєчасно виявляти конкретні умови і конкретних осіб, застосовувати ефективні попереджувальні заходи оперативними працівниками НПУ доцільно шляхом вивчення положень інструкцій, наказів, розпоряджень, які регламентують лісогосподарську діяльність, та у яких встановлено:

- облік і звітність на лісозаготівельних підприємствах;
- організацію і технологію лісозаготівель;
- порядок децентралізованих заготівель лісодревини;
- норми витрати сировини, основних і допоміжних матеріалів, природних втрат, втрат і відходів при виробництві, зберіганні і транспортуванні лісоматеріалів;
- порядок реалізації деревини і її приймання транспортними організаціями та споживачами;
- контрольно-ревізійну діяльність в системі лісового господарства;

- порядок використання лісів Держлісагенства лісових ресурсів та лісів, що перебувають у іншій відомчій приналежності.

Здійснивши дослідження нами встановлено, що оперативні працівники підрозділів НПУ, які здійснюють оперативне обслуговування лісової галузі одержують інформацію про обставини, що сприяють розкраданням лісодревини з наступних джерел:

- особисте ознайомлення з характером лісогосподарських робіт;
- результатів нарад і безпосередньої участі в них;
- встановлення контактів з працівниками планових, лісогосподарських, фінансових органів, органів Державної лісової охорони, контрольно-ревізійних апаратів, державної фінансової інспекції;
- використання осіб, з якими здійснюється конфіденційне співробітництво;
- ознайомлення з матеріалами засобів масової інформації, моніторингу мережі Інтернет;
- аналіз облікових документів, актів інвентаризацій і ревізій, висновків інспекцій, рекламаций, претензій;
- вивчення листів, заяв і скарг працівників лісових підприємств;
- спілкування з керівниками обласних управлінь лісового та мисливського господарств і лісгоспів [2, с. 128].

Варто зауважити, що для попередження розкрадань в лісовій промисловості необхідно систематично в діапазоні країни, області проводити сукупність погоджених заходів з перевірки стану збереження майна і власності. Наприклад, оперативні підрозділи областей можуть організовувати різноманітні операції під умовними назвами. Під час їх проведення у взаємодії із громадськими та державними організаціями можна виявляти і усувати умови, які сприяли вчиненню розкрадань. Вказані профілактичні заходи необхідно проводити спільно відомчими контролюючими органами, з контрольно-ревізійними апаратами, Державною аудиторською службою.

Важливе місце у профілактиці кримінальних правопорушень, поряд із систематичними та масовими заходами є особисте

спілкування оперативних працівників з працівниками лісогосподарських підприємств. Воно може проявлятися у вигляді лекцій, бесід з питань дотримання законності у формі, виступів на загальних зборах працівників лісової галузі. Важливими є індивідуальні бесіди, за допомогою яких виявляються особи, що мають бажання посприяти в забезпеченні законності.

Проаналізувавши обставини, що сприяють кримінальним правопорушенням, оперативні співробітники вживають заходів до їх усунення. Серед таких форм та методів, важливе місце займають такі форми, як подання, що вносяться до підприємства. У поданні необхідно відображати причинний зв'язок між діями злочинців і тими недоліками і порушеннями, які сприяли їх прояву. Вони повинні містити рекомендації, спрямовані на усунення умов, що сприяють розкраданням, на удосконалення діяльності підприємств, установ та організацій.

Доцільно виокремити заходи, які виконуються для усунення умов, що сприяють вчиненню розкрадання лісодревини:

а) правове виховання населення із використанням засобів масової інформації на рівні міста, району, області;

б) направлення подань з відповідними аналітичними матеріалами і рекомендаціями до центральних органів державної влади України про внесення відповідних доповнень і змін в чинне законодавство, прийняття нових законів та інших нормативних актів;

Важливо зауважити, що профілактична робота при розслідуванні кримінальних правопорушень дає найбільший ефект тільки тоді, коли вона нерозривно поєднується з правовими, соціальними, економічними, і організаційними заходами попередження злочинності в рамках держави [5, с. 194].

Здійснюючи заходи щодо виявлення та усунення умов, що сприяють розкраданням у лісогосподарських організаціях, оперативні працівники часто отримують інформацію про осіб, які мають намір скоїти розкрадання, а також осіб, які готують кримінальні правопорушення або вчиняють замах на них. Підготовчі дії, наприклад, можуть виявлятися у складанні під-

роблених документів на нібито проведені заготівельні і вантажно-розвантажувальні роботи, в умисному створенні залишків деревини.

У кримінальному процесі та кримінології наявна певна схема обставин, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень: формування антисуспільних поглядів; перетворення таких звичок, поглядів у злочинну недбалість, умисел; сприятливі умови для готування та вчинення кримінального правопорушення [6, с.178–179]. Головним принципом якісної профілактичної діяльності оперативного працівника НПУ є усунення причин вчинення кримінальних правопорушень.

Злочинці, які мають намір вчинити розкрадання, часто умисно заплутують первинний бухгалтерський облік по прийому-передачі, заготівлі, та транспортування лісоматеріалів. Часто про підготовку до кримінального правопорушення вказують факти отримання переказами великих грошових коштів на рахунки матеріально-відповідальних та посадових осіб. Маючи такі дані, працівники оперативних підрозділів НПУ повинні проводити заходи для їх перевірки, припинення можливих злочинних дій та притягнення винних осіб до відповідальності за готування до кримінального правопорушення [7, с. 44-47].

Висновки

Для ефективності заходів, які описані в нашому дослідженні, та які покликані для усунення або послаблення причин злочинності, потрібно старанно продумувати такі заходи, під них регламентувати нормативно-правову базу, щоб пропоновані нововведення не залишилися на рівні експерименту. Вважаємо за доцільне в організації діяльності служби лісової охорони, яка перебуває в підпорядкуванні Державного агентства лісових ресурсів, створити аналітичну групу, яка б займалася опрацюванням питань, що стосуються цієї проблематики. В склад такої групи включити досвідчених оперативних працівників НПУ, що займаються боротьбою зі злочинністю у сфері лісового комплексу. Також, на нашу думку, для вирішення окремих проблем-

них питань, які пов'язані з розкраданням у сфері лісового комплексу позитивно вплинуло введення жорстких квот на заготівлю лісу, зі створенням єдиної інформаційної бази про підприємства, які займаються заготівлею та переробкою деревини.

Література

1. Куликов В.И. Основы криминалистической теории организованной преступной деятельности. Ульяновск: Филиал МГУ, 1994. 256 с.
2. Федчак І. А. Організація протидії розкраданню лісодеревини підрозділами захисту економіки Національної поліції України: монографія / І. А. Федчак, Б. М. Марець. Львів: ПАІС, 2016. 200 с.
3. Штанько Д.О. Організаційно-правові засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 "Теорія управління, адміністративне право і процес, фінансове право". Х., 2003. 20 с.
4. Кокорев Л. Д. Некоторые проблемы нравственных отношений в уголовном судопроизводстве. *Судебная этика*. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1973. 224 с.
5. Волобуєв А.Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва. Харків: Рубікон, 2000. 272 с.
6. Теория доказательств в советском уголовном процессе. 2-е изд., испр. и доп. / отв. ред. Н.В. Жогин. М.: Юридическая литература, 1973. 736 с.
7. Борисов Г.Л., Бутенко А.И., Сергеев Е.А. Предотвращение и раскрытие преступлений в лесозаготовительной промышленности. М.: Изд. ВНИИ МВД СССР. 1977. 92 с.

SUMMARY

The article is devoted to the study of prevention as one of the areas of prevention of criminal offenses. The article describes «prevention» in different areas: criminological, criminal law and operational search. sources of liability for violations of forest legislation. The study examines in detail the causes and conditions of a particular criminal offense. The conditions that contribute to the commission of the criminal offense we are investigating are also named. Having studied the literature on our research, materials of criminal proceedings and archival criminal cases of the appropriate category, the features of persons who can commit theft at forestry institutions have been identified. After analyzing the practical work of the operational units of the NPU, the typical circumstances used by criminals in committing thefts are proposed. The main categories of persons from whom it is possible to expect commission of offenses on theft of timber are allocated. Attention is drawn to the fact that to collect information on the circumstances conducive to the theft of timber, to identify specific conditions and individuals, to apply effective preventive measures by NPU operatives by studying the provisions of instructions, orders, directives governing forestry. It also describes which provisions will be useful to NPU operatives during the prevention, detection and investigation of theft of timber.

The sources from which the operatives of the NPU, which provide operational services to the forest industry, receive information about the circumstances that contribute to the theft of timber are named. The measures used to eliminate the conditions that contributed to the theft of timber have been identified. It is established that the conditions conducive to the commission of a criminal offense constitute its environment. The types of conditions that are often used in criminology are named, namely: subjective and objective. It also lists the subjective and objective conditions for theft of timber.

Key words: criminal offense, forest, timber, illegal logging, forest protection, prevention.